

Pitanja i odgovori o punoljetstvu omladinaca

Federalni zakon koji ti garantira pravo na besplatno odgovarajuće javno obrazovanje predviđa da sva prava koja su data tvojim roditeljima na osnovu tog zakona pređu na tebe kad navršiš 18 godina! Čestitamo!

Šta to znači?

Evo nekih objašnjenja koja ti mogu pomoći da shvatiš šta to znači. Ako imaš neka druga pitanja, treba da pitaš svoje roditelje, nastavnika ili bilo kog drugog ko ti može pomoći.

U skladu sa zakonom u Iowi, ti postaješ zakonski odgovoran za svoje postupke kad navršiš 18 godina, te dobijaš sva prava koja se daju građanima u Iowi. Ovo se zove “postizanje punoljetstva”, što je u stvari jedan malo ljepši način da se kaže da si navršio/la 18 godina. Ako se oženiš/udaš prije navršene 18 godine, također ti se daju ova prava.

Zakon o obrazovanju lica s invaliditetom, ili skraćeno IDEA, je zakon koji ti garantuje da imaš obrazovni program koji će zadovoljiti tvoje jedinstvene potrebe za učenjem. U IDEA-i se navodi da, kada učenik postigne punoljetstvo (a to je 18 godina u Iowi), sva prava i odgovornosti data roditeljima u skladu sa IDEA-om prelaze na učenika.

Koja prava imaš?

Prvo, to su prava koja su stavljena u zakon da bi se garantovalo učenicima sa invaliditetom da imaju priliku da dobiju javno obrazovanje kao i sva druga djeca u našoj zemlji. Dok nisi napunio/la 18 godina, tim pravima su raspolagali tvoji roditelji. U 18-oj godini to postaju tvoja prava. To su prava koja ti osiguravaju da imaš odgovarajuće javno obrazovanje. Ti postaješ odgovoran da osiguraš da je tvoj obrazovni program odgovarajući.

Šta je pravo?

Pravo je moć ili privilegija koja pripada licu u skladu sa zakonom, kao pravo da se potpiše ugovor da se kupi nešto ili privilegija da se upravlja automobilom. “Pripada” znači da ti je dato to pravo ili privilegija dok ga ne izgubiš. Možeš izgubiti privilegiju da voziš ako budeš previše puta kažnjavan/a ili si napravio/la previše nezgoda tako da ti se može oduzeti vozačka dozvola. Možeš izgubiti pravo da potpisuješ ugovor ako zaključiš ugovor, a onda ne uradiš ono što se od tebe očekuje (izvršiš plaćanje).

Prava dolaze s odgovornostima. Ako imaš pravo da voziš, imaš odgovornost da voziš sigurno i u okviru zakona koji obuhvataju motorna vozila.

U doba punoljetstva (18 godina), dobijaš pravo da obezbjediš sebi obrazovni program koji ispunjava tvoje potrebe. Takođe imaš odgovornost da koristiš ta prava kako bi osigurao da od njih imaš koristi.

O kakvim pravima i odgovornostima govorimo ovdje?

U osnovi, IDEA obezbjeđuje dvije vrste prava: (1) odredbe kako bi se osiguralo da učenici sa invalidnošću dobiju besplatno, odgovarajuće javno obrazovanje, i (2) prava da se zaštititi ti i tvoji roditelji pri dobijanju tog besplatnog, odgovarajućeg javnog obrazovanja. Ta prava se nazivaju zaštitna prava ili prava koja ti pripadaju u skladu s predviđenom procedurom.

Šta je to besplatno, odgovarajuće javno obrazovanje?

Besplatno znači da nemaš troškova. (Škola može naplatiti školarinu, ako to radi za sve učenike).

Odgovarajuće znači da tvoj obrazovni program bude zasnovan na tvojim potrebama, uzimajući u obzir tvoje interese i želje, i omogućava ti da napreduješ prema ciljevima koji su ti važni.

Javno obrazovanje označava skup usluga čiji je cilj da se pozabavi tvojim potrebama kao učenika sa

invaliditetom i da ti pomogne da naučiš što trebaš kako bi mogao da se brineš sam o sebi kao odrasla osoba.

To zovemo FAPE (Besplatno odgovarajuće javno obrazovanje - Free Appropriate Public Education).

Koja prava su sadržana u pravu na FAPE?

Postoji nekoliko prava, previše ih je da bi sad ovdje u njih ulazili. Ta prava su objašnjena u pamfletu o Postupku zaštite prava. Neka se tiču testiranja i procjene da se donese odluka o tvom specijalnom obrazovnom programu. Neka od njih se odnose na to kako se razvija tvoj obrazovni program. Neka se odnose na rješavanje i sprečavanje sporova.

Šta je to saglasnost?

Dati saglasnost znači da daješ saglasnost da se nešto desi u vezi s tobom. U skladu s pravilima punoljetstva, sada imaš pravo da pružiš obavješteni saglasnost. Obavješteni znači da znaš šta ti se dešava i to odobravaš. Obavješteni saglasnost se uvijek daje na dobrovoljnoj bazi. To znači da te niko ne može natjerati da daš saglasnost da učiniš nešto što ne želiš.

Koja su tvoja prava na procjenu?

Postaješ osoba koja je odgovorna da osigura da ima dobro obrazovanje. Ponekad je najbolji način da se to učini da se nabave neki testovi koji će pokazati da imaš neke jedinstvene potrebe u pogledu učenja. Na taj način te nastavnici mogu tretirati kao pojedinca, a ne kao bilo kog drugog. Zapamti da se ovdje radi o pravima na procjenu koja se koriste da se donose odluke o tvom specijalnom obrazovnom programu, a ne opšti nastavni testovi.

- Imaš pravo na testiranje i procjenu koji su poštene i ne diskriminiraju te na osnovu rase, kulture, roda ili invalidnosti.
- Imaš pravo da budeš testiran testovima koji su valjani i koje su izradili ljudi koji su obučeni da koriste test i koriste ga na pravi način.
- Imaš pravo da budeš član tima koji nadgleda testiranje i odlučuje o rezultatima.
- Imaš pravo da dobiješ kopiju izvještaja o procjeni o tvom ispunjenju kriterija za usluge.
- Imaš pravo da dobiješ i neke druge podatke o testu i da ih prosljediš timu za procjenu.
- Možeš dati ili uskratiti saglasnost da uradiš bilo koji test u vezi s tvojim individualizovanim obrazovnim programom.
- Imaš pravo da zatražiš ponovnu procjenu (da ponovo radiš test).

Ideja individualizacije je takođe jedan važan dio zakona. Individualizacija označava da su odluke o tvom obrazovnom programu zasnovane na tebi. Tvojim željama. Tvojim potrebama. Tvojim opredjeljenjima.

Šta je IEP?

IEP označava *Individualizovani obrazovni program*. Svaki učenik koji prima IDEA usluge mora imati IEP. IEP je plan u pisanoj formi koji opisuje tvoj specijalni obrazovni program. IEP navodi ciljeve na kojima ćeš raditi, podršku koja će ti trebati da postigneš te ciljeve, i ko je odgovoran da ti pomogne da to učiniš.

Tvoj IEP se izrađuje svake godine na sastanku za IEP koji je obavezan prema zakonu. Stoga, imaš pravo (i odgovornost) da planiraš svoj obrazovni program. Imaš pravo da zatražiš IEP sastanak u bilo koje vrijeme ako smatraš da ovaj trenutni IEP ne funkcioniše. Postoji mnogo informacija koje treba uključiti u tvoj IEP. Neke od tih stvari su sljedeće:

- Informacije o tvojim obrazovnim potrebama
- Mjerljivi ciljevi
- Usluge i podrška koji ti trebaju da bi se pozabavilo tvojim jedinstvenim potrebama
- Gdje ćeš primati svoje obrazovne usluge
- Kada će usluge biti pružene, informacije o uslugama prelaska

Postoje mnoge stvari koje trebaju biti uključene u IEP. Zapamti, ti si odgovoran da osiguraš da se one tamo nađu tako da možeš dobiti dobro obrazovanje. Pitaj svog nastavnika ili roditelje ako želiš više informacija.

IEP tim je grupa ljudi, kao što su tvoji učitelji, drugi ljudi iz školskog sustava, ljudi koji rade na uslugama za odrasle i tvoji prijatelji i porodica, koji se sastaju da odlučuju o IEP-u. Imaš pravo da pozoveš svoje roditelje, prijatelje, ostale članove porodice, tvog poslodavca ili pružaoca usluga, ili bilo kog drugog za kog misliš da bi mogao pomoći u odlučivanju o tvom obrazovanju. Imaš pravo da budeš ravnopravan član tvog IEP tima.

Koja druga prava imaš u vezi s tvojim obrazovnim programom?

Imaš pravo na specijalno izrađene instrukcije, na usluge podrške (govor i jezik, radna i fizikalna terapija, adaptivno fizičko obrazovanje, itd.) i na srodne usluge koje su potrebne da bi napredovao u pravcu svojih godišnjih IEP ciljeva.

Imaš pravo da imaš podršku koja će ti pomoći da se ponašaš pozitivno ako imaš problema sa ponašanjem.

Imaš pravo na to da tvoj IEP tim razmotri tvoje jezičke potrebe ako govoriš neki drugi jezik.

Imaš pravo na to da pomoćna sredstva (tehnologija) razmotri tvoje jedinstvene potrebe, uključujući potrebe komunikacije.

U skladu sa državnim zakonom, od 14-te godine IPE mora sadržavati informacije o uslugama i podršci koja će ti trebati da naučiš kako da dođeš iz mjesta na kom se sad nalaziš tamo gdje želiš biti.

Šta su to prelazne usluge?

Prelazne vještine su vještine koje ti trebaju da nađeš dobar posao, da preseliš u kuću koju želiš, radiš stvari u široj zajednici koje ti se sviđaju, kao i druge stvari koje će ti biti važne nakon što završiš školu.

Prelazne usluge moraju biti zasnovane na tvojim potrebama, interesima i željama. To je pravo koje ti pripada po zakonu, ali tvoja je odgovornost da se ono i ostvari!

Šta je to asistivna tehnologija?

Asistivna tehnologija je bilo koje sredstvo ili usluga koje ti može pomoći da naučiš šta sadrži tvoj obrazovni program. To može biti nešto tako jednostavno kao stisak kojim držiš olovku ili tako složeno kao mašina koja proizvodi govor, ili bilo šta između.

Šta je s pravom na zakonom propisan proces?

Prava koja spadaju u zakonom propisan proces a proizilaze iz IDEA omogućavaju ti da budeš uključen u radnje ili odluke vezane za tvoj obrazovni program i da preduzmeš korake kad se ne slažeš s tim radnjama ili odlukama. Oni su objašnjeni u tekstu ispod.

Šta? Mislio/la si da imaš pravo da sam/a donosiš sve svoje odluke o tvom IEP?

Imaš pravo da budeš član tima. Stvarne odluke o tvom IEP donose se zajedno sa svim članovima tima koji se o njima usaglašavaju. To ne znači da ćeš uspjeti da uradiš samo ono što ti želiš! Tim ima odgovornost da planira obrazovni program na osnovu tvojih potreba, a ne samo tvojih interesa.

Prava na osnovu zakonom predviđenog procesa su prava koja se pružaju da bi se zaštitilo tvoje pravo na besplatno, odgovarajuće javno obrazovanje. Ta zaštita se odnosi na pravo na obavještenje, saglasnost, pristup evidenciji i povjerljivost.

Šta znači obavještenje, saglasnost, pristup i povjerljivost?

Ona se odnose na vrste prava koja čine prava iz zakonom propisanog procesa. Već smo govorili o tvom pravu da daš saglasnost.

Imaš pravo da budeš obavješten/a kad god škola želi da ažurira, promijeni ili prekine tvoje obrazovne usluge. Obavještenje znači da ti se nešto stavi do znanja. Škola treba da ti pošalje obavještenje, obično slanjem pisma, o stvarima kao što su datum i vrijeme tvog IEP sastanak ili ako žele da održe IEP sastanak kako bi izvršili promjene tvog obrazovnog programa.

Škola takođe treba da te obavijesti pismenim putem o pravima koja će preći na tebe u doba punoljetstva!

Imaš pravo na to da ova obavještenja budu na lako razumljivom jeziku, jeziku koji ti razumiješ.

Imaš pravo da budeš obavješten o postupku zaštite prava koji ti je na raspolaganju. Postupak zaštite prava je proces koji bi koristio da zaštitiš svoja prava na besplatno, odgovarajuće javno obrazovanje. To obavještenje bi trebalo uključiti informacije o svim pravima iz IDEA.

Takođe imaš pravo pristupa školskoj pisanoj evidenciji o tebi. To znači da imaš pravo da pogledaš dokumente koje škola prikuplja o tebi. Ako ne možeš doći do izvještaja, imaš pravo na kopije. Ta evidencija može uključivati testove, nove i stare IEP-ove, izvještaje i ostale informacije koje su potrebne školi da bi pružala obrazovne usluge.

Isto kao što imaš pravo pristupa toj evidenciji, takođe imaš pravo da ta evidencija ostane povjerljiva. Povjerljiva znači tajna. Imaš pravo na to da škola čuva tu evidenciju kao tajnu a ne da bude dostupna bilo kom bez tvoje saglasnosti, osim ako ti ljudi ne rade za školu i potrebna im je evidencija da bi ti pružali obrazovne usluge. Tvoji roditelji takođe imaju pravo da pristupe tvojoj evidenciji ako su te prijavili kao ovisno lice na svojoj poreskoj prijavi.

Koja prava po zakonom propisanom postupku imaš ako se ne slažeš sa odlukom tima?

Imaš nekoliko mogućnosti ako se ne slažeš sa odlukom o tvojoj identifikaciji, procjeni (evaluaciji) rasporedu ili pružanju FAPE-a. Pored ostalih prava, imaš pravo na saslušanje po zakonom propisanom postupku pred administrativnim sudijom; pravo na posredovanje, priliku da pregovaraš s školskim okrugom da bi se riješila tvoja žalba; i pravo da podneseš žalbu Ministarstvu obrazovanja lowe.

Svrha ovih postupaka je da se osigura da možeš da se usprotiviš nekoj odluci škole. To ne znači da ćeš samim tim i dobiti slučaj. Ovi postupci su jednako teški za sve. Iz tog razloga, većina ljudi koristi te mogućnosti kada škola i IEP tim nisu mogli riješiti problem.

Da, to je puno posla.

To je mnogo posla. Na sreću, imaš mnogo ljudi koji ti mogu pomoći. Imaš nastavnike koji žele da rade s tobom na izradi obrazovnog programa koji ti odgovara. Imaš IEP tim koji će raditi s tobom kako bi saznao/la više o svojim pravima i odgovornostima. Pored toga, to što imaš ta prava ne znači da tvoji roditelji odlaze! Oni još uvijek mogu biti dio tvog IEP tima ako ih pozoveš ti ili škola. Dobro je da oni budu uključeni kako bi ti pomogli dok učiš kako da postaneš odrastao!

Cilj svega ovoga je da se osigura da dobiješ priliku na obrazovanje koje zadovoljava tvoje potrebe. Sada vidiš koliko naporno su drugi morali raditi sve ove godine! Naravno da je to bio težak zadatak. Ali, on je vrijedan toga. Poslije svega, to je tvoja budućnost, zar ne?

Rječnik termina

FAPE (Besplatno odgovarajuće javno obrazovanje) – prava data u skladu s IDEA radi podrške i usluga potrebnih da bi imao/la koristi od škole, bez troškova za tebe ili tvoju porodicu.

Punoljetstvo – u dobi od 18 godina, ili u posebnim situacijama kao što su kada se oženiš/udaš, dobijaš sva prava koja se daju odrasloj osobi u lowi.

IDEA (Zakon o obrazovanju pojedinaca sa invaliditetom) – zakon kojim se reguliše specijalno obrazovanje. Takođe se njim identifikuju tvoja obrazovna prava i procedure koje škole moraju pratiti.

Prava – privilegije koje daje zakon.

Odgovornosti – stvari koje moraš učiniti da bi iskoristio/la ili sačuvao/la svoja prava.

Zakonom propisan postupak – postupak koji se ima ispratiti ako se ti i tvoj IEP tim ne slažete o tome šta ti je potrebno.

Obavještena saglasnost – razumijevanje o tome šta se slažeš da učiniš ili šta si učinio/la.

Individualizovani obrazovni program – takođe se zove IEP. U njem use navodi šta će škola obezbijediti i na čemu ćeš raditi u narednoj godini.

Prelazak – ovaj termin se odnosi na tvoje pravo da ti škola pomogne da se pripremiš za posao, obrazovanje i način na koji želiš da živiš nakon što završiš srednju školu.

Pomoćna tehnologija – ovaj izraz se odnosi na sredstva ili usluge, ili oboje, koji su ti potrebni da imao koristi od obrazovanja.